

FOTÓK: VAJDA JÓZSEF

Lépni kell

IVÁNYI GÁBOR

Az év legsötétebb napjaihoz közeledve, de avval a tapasztalatokon nyugvó meggyőződéssel, hogy azután mindenképpen egyre világosabb lesz, a Wesley János Lelkészépző Főiskolán – fenntartó egyháza, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség közreműködésével – advent harmadik hetében nyílt napot hirdettünk. Köszönetet akartunk mondani azoknak, akik nem a menekültellenes propagandában, hanem a menekültek segítségében vállaltak dicséretes szerepet. Azután számot akartunk adni arról, hogy mi is lett a sorsa az egyházi törvény ötödik módosításának, és ez várhatóan hogy érinti azokat, akiktől visszamenőleges hatállyal, alkotmányserető módon korábban megvonták ezt az alapvető jogot. Nem tudtuk akkor, hogy az Országgyűlésben újra megbukik a kísérlet, és marad minden ebben a képlékeny, huzavona állapotában.

Végül pedig erre a napra készült el Rajk László tervei alapján az erdélyi Gábor-cigányok bádogos szakmunkájával az a kettős emlékmű, mely Dietrich Bonhoeffer és sógora, a magyar gyökerekkel is rendelkező Hans von Dohnányi arcképeit hordozza. Ezzel zártuk volna le emlékkonferenciánkat, amelyet a két ismert mártír ez év áprilisában volt halála 70. évfordulóján rendeztünk.

Külön kiváltság, hogy ünnepünk a hanuka idejére is esett, így az emlékmű-felavatás alkalmával elhelyezhető teamécsesek lángját a jelenlévők az udvaron felállított hanuka tüzeiből vehették.

Hogyan is van kapcsolatban mindez a szerkesztők óhajával, hogy az év végi írásokat befogadó újságmelléklet valahogy szóljon Európáról, a hazáról és az emberről is?

Talán azzal kezdhetném, hogy újabb szoborállítási botrány háborított meg bennünket itthon és értelmes, tisztes-

séges embereket a határokon túl. Az eleven emlékmű, a megszállási szoborzat körül eltűrt furcsa mecsek, relikviák, üzenetek sokasága még mindig él, és üzen városi járókelőnek és turistának egyaránt. A szobor persze áll a maga ostoba rendíthetlenségében, ha nem is merték hivatalosan felavatni. De most Hóman Bálint számára kívántak volna Székesfehérvár egyik legfontosabb terén teljes alakos állóképet alkotni. A baj nem abban áll, hogy a szobor díszmagyarban, karddal az oldalán ábrázol egy huszadik századi politikust. Hagyományörző vonzalmú személyek ma is szívesen fordulnak a jelmezkölcsonzókhoz vagy erre szakosodott szabókhoz, hogy korszerűtlen külsővel tetszelegessenek a világban. Nem is csak az zavar bennünket, hogy a város vezetése és az Igazságügyi Minisztérium, melyet hajdan Hóman is vezetett, komoly adóforintokkal támogatta az izléstelen, felháborító ötletet, igaz, még a ma bennünket az Európai Unióban biztosító szinten képviselő Navracsics Tibor minisztersége idején. Az igazi nehézségünk abban áll, hogy Hóman a mi antiszemita múltunk és szégyenünk egyik leghírhedtebb figurája. A végsőkig tartott a náci Németország hűséges támogatója és a zsidó kérdés „megoldása” mellett. Ő volt, aki kevesellette a zsidó fiatalok egyeteméről való kiszorítását, a numerus clausust. Ezt a megkülönböztetést és korlátozást szerette volna a középiskolákra is kiterjeszteni. Szorgalmas és buzgó társszerzője volt a különféle és egyre gyalázatosabb zsidó törvények megalkotásának. Súlyos politikai felelősség terheli százazrek rettenetes pusztulásáért. Akik elérték rehabilitálását, és erőltetik szobrának felállítását, többnyire avval érvelnek, hogy amúgy jól képzett tudós történésszel van dolgunk, aki nem melleleg városa, Székesfehérvár fejlődéséért is sokat tett. Csüggesztő hallgatni azokat a vitákat, melyeken helyi vagy más megszólalók számon kérik, hogy milyen alapon szol-

nak bele egyesek a fővárosból Székesfehérvár belügyeibe, és miért nem elfogadható számukra valaki mérhető, valószínűs teljesítménye, függetlenül attól, hogy milyen politikai nézeteket vallott. A szobor felállítását egyelőre sikerült megakasztani. Túl nagy volt talán a külföldi felháborodás is, és lehetett néhány száz bátor tüntetőt mozgósítani a tiltakozás oldalán.

Szobrot vagy emlékművet állítani azonban fontos emberi kötelezettség. Az ilyen műtárgyaknál mindenképpen megtorpan az úton járó, és megpróbálja elrendezni gondolatait. A Wesley főiskolán van emléktáblája Raoul Wallenbergnek, Szenes Hannának, az örmény genocídium áldozatainak, a Soá mártírjainak, legyenek zsidó testvéreink, roma áldozatok vagy az ugyancsak elhurcolt Jehova Tanúi. Nagyon is idekivánczolt a Bonhoeffer–Dohnányi állóképek. Állóképet mondtam, mert valóban nem „szoborról” van szó, a szó klasszikus értelmében. Maga az alkotás teste a Szárnyas Niké mozdulatát mintázza. Rajk László Bonhoeffernek azt a gondolatát ragadta meg, amit a fiatalon elveszett teológus a hitlerizmus ellen küzdve oly határozottan képviselt: Lépni kell! Lépni kell, ha a történelem erre szorít bennünket, és ezt, a helyzet kényszerét megértve, akkor is meg kell tennünk, ha alkalmasint az eltipró hatalom kerekének küllői közé kell vetnünk magunkat. Ez a szókép is tőle származik. Angol fordítói nem is igazán értették, ezért ültették úgy át nyelvükre a kifejezést, hogy rudat kell a kerék küllői közé löknünk. De Bonhoeffer felhívása és példája drámaibb volt. Visszatérve Rajk László művéhez, az acélvázra rögzített bádogforma mozdulatai felett egy-egy tükröződő alumíniumlapon ott van a két mártír szemüveges, fémbe mart arca. A jelenség távolról úgy fest, mint egy kottaállvány vagy egy olvasópult.

Mit is olvashatunk róluk? Ki volt Dietrich Bonhoeffer? 1906-ban született arisztokrata és nagypolgári felmenőktől. Apja neves pszichiáter, anyja családjában pedig több ismert és jeles német teológus is volt. A fiatalember eredetileg művészi pályára készült, mesterien zongorázott, talán a Dohnányi-kapcsolat eredete is ide kötődik. Azután mégis a teológiai pályára lépett, ahol hamarosan

a legjobbak között találjuk. Ez az időszak egybeesik Adolf Hitler hatalomra jutásával is. 1933 elején, a kancellár beiktatása másnapján Bonhoeffernek módja nyílik rádióbeszédet tartani. Azt fejtette, hogy a „fűheri” irányítás, a kontrollvesztett egyszemélyi vezetés a megtestesítőjéből elkerülhetetlenül veszedelmes bálványt, „félre-vezető” formát. „Napjaink félelmetes veszélye – mondotta –, hogy a tekintély utáni kiáltáson túl elfelejtjük, hogy az ember egymagában áll a végső tekintély előtt, és hogy bárki, aki emberre erőszakkal kezdet emel, örök törvényeket hág át, és emberfeletti tekintéllyel ruhazza fel magát, amely végül szétzúzza majd őt is.” Beszédét nem mondhatta végig, az adást megszakították. De Bonhoeffer megalkuvás nélkül folytatta munkáját lutheránus egyháza korlátozása és a vezetés Führer-elvű személyekre való lecserélése és a totális kontroll közepette is. Tanított az illegálisan megszervezett házi teológián, és világos szavakkal prédikált. Az úgynevezett Birodalmi Egyházzal szemben egyik szervezője és vezetője lett az úgynevezett Hitvalló Egyháznak is. Ha a felsőbbség megtiltotta, hogy az istentisztelet keretében ismeressék azok nevét, akiket a Gestapo elhurcolt, Bonhoeffer felolvasta a püspöki körlevelet, majd elővette a listát, és elhangzottak az elhurcoltak nevei. Talán származása és a család tekintélye okán is viszonylag sokáig mozgásban maradt. Amikor az általa vezetett illegális szemináriumot végképp bezárták, visszautasította a határozottan felkínált emigrálás lehetőségét, s nemcsak maradt, hanem egyik aktív résztvevője lett a Hitler elleni merénylet kitervelőinek. A társaság, melyben a német elhárítás csúcvezetői is ott voltak, lelepleződött és megbukott. 1943-ban Bonhoeffert és társait letartóztatták. A következő két év alatt születtek azok a börtönlevelei, amelyek először világszerte ismertté tették a nevet. Ezekben fogalmazza meg vívódásait és látomásait az új Európáról és Németországról. Ekkor húzza alá azt az ókori zsidó valásbólceletből származó és Aquinói Tamás által hangsúlyozott tételét, hogy a hívó embernek úgy kell élnie, és az örök etikai normákat követnie, mintha Isten nem lenne (etsi Deus non daretur). A

másik gondolata, a később Etikája gyűjteményében körvonalazott nézete az igaz emberekről. Egyház és világ című dolgozatának a Krisztus és a jó emberek fejezetében azt taglalja, hogy amikor Jézus a Hegyi Beszédben így szól: „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa” (Máté Evangéliuma 5,10), a Mester nem az érte vállalt szenvedés és üldözés mártíriumáról és jutalmáról szól, hanem „azokat mondja boldogoknak, akiket valamilyen igaz ügy miatt üldöznek”. Ezek a nézetek meghökkentették kortársait, és reményt adtak vallástalan barátainak is. Bonhoeffer valami olyat is mondott egyszer, hogy általában keresi a szavakat, ha hittestvérei között kell a hitéről beszélnie. Ezt az elfogódottságot azonban ateista barátai között nem érzi, és ők sincsenek zavarban, hiszen megértik, hogy nem a térítés szándékával, hanem testvérként közeledik hozzájuk. Bonhoeffer hazája és Európa jövőjét is akként látta, hogy ha valamit – akár késve is – mindenképpen meg kell értenünk és tudomásul kell vennünk, az az, hogy a világ nagykorúvá vált. Mi pedig ezt hallatlannak tartjuk, és nem tudunk mit kezdeni vele. Természetesen rendkívüli ez a megállapítás a nagykorú emberről a világegés fényében. Vajon tudta Bonhoeffer, hogy mit beszél? Vagy a mármár elérhetetlen távoli jövőről vizionált? Különös, de mintha azt sugallná a teológus, hogy a nagykorúságunk által a világunkból kiszorított Isten mégis így lesz újra fontossá a felnőtte vált és az igazság útján haladó gyermekei inspirálásában. Talán így tűnik el az általunk, a mi képünkre formált Isten-arc, és ér célba a hajdani teremtő szándék, amivel a Mindenható a maga képére akarta formálni az embert, hogy úrrá tehesse a föld irányítása felett. Hogy erre a nagykorúságra csak a szenvedés vállalásával, bátor döntésekkel és az idejében megtett lépésekkel juthatunk el, az kegyetlenül kézenfekvő. Vajon kísérletet tehetünk-e arra, hogy felleljük a történelem nagy folyamánál rég az óceánba rohant hullámaikat és cseppjeit, hogy újra a régi folyóba léphessünk? Honnan kell újra indulnunk, vajon elérhető-e mégis a valódi európaiság, a valódi emberség, a valódi istenarcúság, a valódi nagykorúság?

